

Ilmatorjunta 100 -vuotiaassa Suomessa

Taustaa ilmatorjunnan kehittämiselle

Ilmasodan edellytyksenä ovat olleet ilmapallon – ilmalaivan ja lentokoneen kehitys. Kun kreivi Ferdinand Zeppelin sai vuonna 1900 valmiiksi ensimmäisen jäykkärunkoisen ilmalaivansa LZ1:n, tapahtui merkittävä käänne. Saksan armeija tuki Zeppeliniä ilma-alusten sotilaallisessa käytössä, joskin ilmapalloja oli käytetty sotilaallisiin tarkoituksiin jo Ranskan ja Saksan välisessä sodassa 1870 – 1871. Vaikka ilmalaivoista ei koskaan kehittynytkään ilmaherruuden ratkaisua, niiden teknologia edisti ilmaa raskaampien ilma-alusten ”lentokoneiden” rakentamista.

Lentokoneiden käyttö ei ensimmäisessä maailmasodassa yltänyt yksinomaan lukumääräiseen kasvuun vaan nopeudet kaksinkertaistuivat. Ilmavoimat kehittyivät nopeasti uhkatekijäksi. Ilmatorjunta oli aluksi improvisoitua Zeppelinien torjuntaa. Mutta sitä mukaan, kun lentokoneiden herruus kasvoi, kehitettiin ilmatorjuntaa.

Sodan kuva pakotti itsenäisen Suomen nuoret puolustusvoimatkin suunnittelemaan ilmapuolustusta. Toteutuminen pulmien ratkaisemiseen vaati aikaa. Monet oikeiksi osoittautuneet oivallukset hautautuivat komiteoiden pöytäkirjoihin.

Suomi aloitti ilmatorjuntansa kehittämisen suhteellisen pian itsenäistymisensä jälkeen. Neuvosto–Venäjän sisällissodan aikana vuonna 1919 Karjalan kannaksella tapahtui usein Suomen ilmatilan loukkauksia. Kenttätykistörykmentti 2:n komentaja käski ryhmittää yhden kenttätykkijaoksen ilma-ampuma-asemaan aivan rajan läheisyydessä olevaan Kellomäkeen (nykyisin Komarov). Menetelmä oli sama jota oli yleisesti käytetty maailmansodassa ja jonka myös suomalaiset tykistöjääkärit olivat oppineet itärintamalla. Tämä oli itsenäisen Suomen ensimmäinen tunnettu ilmatorjunnallinen ”sotatapahtuma”.

Laaditut mietinnöt

Kun Eversti Vilho Petteri Nenonen nimitettiin tykistön tarkastajaksi 25.5.1920, teki hän esityksen tykistön silloisista puutteista yleisesikunnan päällikölle. Yleisesikunnan pyynnöstä Puolustusministeriö asetti 22.9.1921 tykistökomitean ja eversti Nenosen sen puheenjohtajaksi.

Selkeä ja hyvin perustelu komiteamietintö valmistui samana vuonna mutta se pysähtyi yleisesikuntaan. Ilmatorjunnan kannalta Tykistökomitean mietintö oli mielenkiintoinen. Sen luvussa ”Ilmapuolustustykistö” esitettiin mm. seuraavaa ilmatorjuntayksiköiden määrästä ja käytöstä:

”Silmälläpitäen sitä, että ilmapuolustustykistö pääasiallisesti tarvitaan Karjalan kannaksen puolustuksessa, sekä että yksi patteri voi suojata noin 5 kilometrin pituista rintamaa, katsoo komitea mahdolliseksi, että **patterien lukumäärä määrätään 21:ksi**. Jokainen taistelupatteri käsittäisi 2 tykkiä, mutta olisi ne yhdistettävä hallinnollisesti 6 -tykkisiksi pattereiksi. Näin ollen **olisi muodostettava 7 patteria á 6 tykkiä käsittävä rykmentti**. Kiinteän ilmapuolustustykistön (satamakaupunkien, rautatiesolmukohtien ym.) järjestely on parhaillaan rannikkopuolustuskomitean käsittelyn alaisena.”

Kun mietintö jäi yleisesikuntaan, jäivät tykistön tarkastajan ehdottamat kaksi rauhanajan ilmapuolustuspatteriaikin perustamatta.

Puolustusministeriksi tultuaan kenraalimajuri Nenosen esityksestä Valtioneuvosto asetti 26.11.1923 valtiokomitean, jonka tarkoituksena oli ”puolustusjärjestelyjen tarkoituksenmukaisuuden tutkiminen, sekä ehdotusten tekeminen uudesti järjestelystä, mikäli siihen katsottiin olevan aihetta.” Komitea hahmotteli kaikkien puolustushaarojen ja aselajien rauhan- ja sodanajan organisaation, niiden aseistuksen ja varustuksen sekä laati kustannusselvitykset.

Komitea määrätti kenttäarmeijan ilmatorjunnan tarpeeksi 4-tykkisen 75 mm:n raskaan liikkuvan ilmatorjuntapatterin, yhden kymmentä divisioonaa kohti. Divisioonan kuhunkin konekiväärikomppaniaan tuli kuulua ilmatorjuntajoukkue ja reservidivisioonien konekiväärikomppanioihin ilmatorjuntapuolijoukkue. Selustan kohteiden kuten risteysasemien, rautatiesiltojen, tehtaiden ja asutuskeskusten suojaamiseen laskettiin edellisten lisäksi tarvittavan 31 kohteeseen 14 linnoituslavettista 75 mm:n tykkiä. Rauhan ajan koulutusta varten mietinnössä ehdotetaan perustettavaksi 1.Divisioonalle alistettu ilmatorjuntapatteristo Hyrylään.

Ilmatorjuntakoulutus rannikko- ja kenttätykistössä

Ilmatorjunta-asia askarrutti samanaikaisesti monia (mm. tykistön tarkastaja oli esittänyt it-yksiköiden perustamista, rannikkopuolustus korosti ilmatorjunnan kehittämistä, puolustusrevisio tähdensi it-aselajin muodostumista sekä puolustusdoktriineja tutkivia upseereja askarrutti lentoaseen herruus).

Kapteeni Åke Törnroos aloitti Suomenlinnassa, Länsi-Mustasaarella ilma-ammunnan kokeilut kesällä 1924. Häntä tuki rannikkotykistön (va) komentajaksi 16.10.1924 nimitetty jääkärieverstiluutnantti Väinö Valve , jonka toimenpiteillä varsinainen ilmatorjuntakoulutus alkoi 1.7.1925. Tuolla päivämäärällä rannikkotykistön Kapitulanttikouluun perustettiin ilmapuolustuskomennuskunta 1 + 2 + 25. Aseina käytettiin soikiotähtäimillä varustettuja Maxim 09 -konekivääreitä.

Ensimmäinen ilmatorjuntapatteri perustettiin 18.6.1926. Päälliköksi määrättiin kapteeni Törnroos, aseiksi kaksi 76 mm:n venäläistä ilmatorjuntakanuunaa 76 ItK/14 PK, jotka olivat aselajin ensimmäiset ilmatorjuntatykit ja yksikön nimeksi Ilmapuolustuspatteri, 14.12.1926 lähtien Kiinteä ilmatorjuntapatteri. Tämä yksikkö suoritti 16.9.1927 Suomenlinnan Länsi-Mustan saarella ensimmäisen ilmamaaliammunnan pilotpalloihin kapteeni Törnroosin kehittämällä laskulevymenetelmällä

15.6.1928 perustettiin kaksi uutta ilmatorjuntayksikköä:

Rannikkotykistörykmentti 2:een 2. kiinteä Ilmatorjuntapatteri ja Kenttätykistörykmentti 2:een Liikkuva ilmatorjuntapatteri. Liikkuva ilmatorjuntapatteri oli ensimmäinen maavoimiin kuuluva ilmatorjuntajoukko. Todetaan, että tämä Liikkuva ilmatorjuntapatteri on nykyisen Salpausselän Ilmatorjuntapatteriston perinnejoukko-osasto. Rannikkotykistörykmentti 1:n kiinteä patteri sai nimeksi 1. Kiinteä Ilmatorjuntapatteri. Tasavallan Presidentin sotilaskäskyllä 17.9.1930 erilliset yksiköt yhdistettiin Ilmatorjuntapatteristoksi jolloin myös 1. Kiinteä Ilmatorjuntapatteri lakkautettiin.. Patteriston komentajaksi nimettiin kapteeni Holger Baeckman. Yksiköllä oli käytössään kuusi kiinteää ja kahdeksan liikkuvaa ilmatorjuntatykkiä. Vuosien 1928 – 1932 hankintaluettelo sisälsi mm. 8 kpl 76 ItK/27 BK, 4 kpl 76 ItK/28B ja 4 kpl 76 ItK/29B tykkiä, Goerz- ja Berkog -tulenjohtokoneet, etäisyydenmittareita, tykinvetäjiä liikkuvaa patteria varten sekä 7.62 ItKK/31 VKT aseita lähitorjuntakoulutusta varten.

Ensimmäiset ilma-ammunnat toteutettiin tykistön kesäleirin yhteydessä Perkjärvellä. Kyrönniemen ampumapaikka oli lentohiekka-aluetta ja siten hankala ilmatorjuntayksiköiden tuliasema-alueeksi. Keväällä 1930 suoritettiin kenraali Nenosen johdolla tiedustelu, jonka perusteella kolme ilmatorjuntapatterin päällikköä päätyi 1.5.1930 Muurilan kylän läheisyyteen Kipinolajärven rannalle. Luonnonkaunis mäntykangasalue soveltui erinomaisesti niin harjoitus- kuin ilma-ampuma-alueeksi ja näin siitä tulikin ilmatorjuntajoukkojen leirialue aina Talvisotaan saakka.

Patteriston reservialiupseerikoulu alkoi 1933 ja 1.5.1934 patteristo laajennettiin Ilmatorjuntarykmentiksi.

Ilmatorjunta pysyi ensisijaisesti rannikko- ja kenttätykistössä koulutushaarana ja joukko-osasto tykistön tarkastajan alaisena. Aselajista ei siis voitu puhua.

Johtosuhteet muuttuvat

1.7.1937 lähtien ilmatorjuntarykmentti oli operatiivisesti ilmavoimien komentajan alainen vaikka se luettiin yhä kuuluvaksi kenttätykistöjoukkoihin. Samassa yhteydessä Ilmavoimien esikuntaan perustettiin ilmatorjuntatoimisto ja siihen yksi esi- ja yksi yliupseerin virka. 1.1.1938 Suomenlinnaan perustettiin Erillinen ilmatorjuntapatteristo ja kaikki ilmatorjuntajoukot yhdistettiin ilmavoimiin. Ilmavoimien esikuntaan määrättiin ilmatorjuntaupseeriksi everstiluutnantti Frans Edvard Helminen. 1.1.1939 hänet määrättiin ilmatorjunnan tarkastajaksi. Tarkastajan toimistoa johti ilmavoimien esikunnassa kapteeni Pekka Jokipaltio . Vastuun selventämiseksi määrättiin 22.10.1939 ilmapuolustuksen päälliköksi kenraalimajuri Jarl Frithiof Lundqvist ja hänen apulaisekseen ilmatorjuntaa ja ilmavalvontaa koskevissa asioissa ilmatorjuntajoukkojen komentaja eversti Helminen.

Ilmatorjuntakalustomme ja -opit niiden käytöstä olivat tuontitavaraa. Kalusto oli pääasiassa englantilaista ja ruotsalaista. 1930 -luvun ilmatorjuntakalusto oli jo syntyessään vanhanaikaista. Lentoaseen kehitystä ei ollut kyetty seuraamaan.

Syksyllä 1939 ilmatorjuntamme oli syntymätilassa. Ilmatorjuntamme koko käytettävissä oleva välineistö (kevyitä konekivääreitä lukuun ottamatta) olisi tarvittu pääkaupunkiseudun tyydyttävään suojaamiseen.

Sodan vuodet 1939 – 1945

Ilmatorjuntajoukot oli suunniteltu jaettavaksi kotijoukkojen ja kenttäarmeijan ilmatorjuntayksiköiksi. Joukko-osastoja eli rykmenttejä ja patteristoja ei muodostettaisi. Talvisodan alussa taistelutehtäviin kykenevä ilmatorjunta jakaantui jokseenkin tasaisesti kotialueen ja sotatoimialueen kesken.

YH:n aikana saatiin Ruotsista hankituksi 44 kpl 40 mm:n Bofors -kanuunoita ja kesällä 1938 tilatuista 134:stä 20 mm:n aseesta tuli 30 kpl. Nämä mukaan lukien oli Puolustusministeriön taisteluvälineosaston kirjanpidossa 30.11.1939 163 kpl ilmatorjuntakanuunoita ja 125 kpl ilmatorjuntakonekivääriä.

Sodan aikana saatiin lisää kalustoa Ruotsista, Italiasta, Englannista, Tanskasta ja Saksasta.

Ilmatorjunnalle annetut tehtävät suojata kotiseudun tärkeimmät kohteet ja kenttäarmeijan selustan arimmat alueet olivat mahdollisuuksiin nähden liialliset eikä joukoille riittänyt minkäänlaista tukea. Ilmatorjuntajoukot ampuivat kyllä alas 314 viholliskonetta. Kenttäarmeijan osuus pudotustilastoissa on 90 %.

Heinäkuussa 1940 luovuttiin käsitteestä ilmapuolustusjoukot ja palautettiin käyttöön käsite ilmavoimat. Ilmatorjuntajoukkojen rykmenttiorganisaatiosta luovuttiin paremmin sotavalmiutta palvelevan prikaatiorganisaation hyväksi

Ilmavoimien komentaja antoi 20.11.1940 ilmatorjuntajoukoille toimeenpanokäskyn jonka mukaan ilmatorjuntajoukkojen tuli liikekannallepanossa muodostaa kenttäarmeijan ja kotiseudun, ylipäällikön reservimuodostelman sekä merivoimien, lentojoukkojen ja rautateiden ilmatorjuntayksiköitä. Kaikki ilmapuolustuksen suunnitelmat perustuivat defensiiviin.

Välirauhan aikana kalustollinen valmius parani. Ilmatorjuntamme oli määrällisesti lähes tyydyttävää tasoa mutta laadullisesti olimme jäämässä päivä päivältä lentoaseen saavutuksista.

Jatkosodan alussa armeijakunnilla ja divisioonilla oli lähes määrävahvuinen ilmatorjunta. Sen lisäksi niiden selustaan oli sijoitettu pääosa alueellisista ilmatorjuntajoukoista.

Ilmavoimien esikunnassa ei ensimmäisenä sotavuonna ollut ilmatorjunnan aselajikomentajaa. Vasta 1.7.1942 nimitettiin ja siirrettiin Karjalan Armeijan ilmatorjuntakomentaja eversti Helminen tähän tehtävään. Samalla ilmatorjuntatoimisto laajennettiin osastoksi. Samanaikaisesti ilmatorjunta vapautettiin valtakunnallisesta ilmavalvontavastuusta. Ylimmän johdon uusiuduttua alkoi myös alue- ja kenttäjoukkojen uudelleen järjestely.

Ilmatorjunnan ongelmana oli ollut yöammunta. Vasta keväällä 1943 saadut ensimmäiset tutkat joista kaksi Freya ”Raija” ilmavalvontatutkaa ja neljä Wurtzburg Dora ”Irja” tulenjohtotutkaa sijoitettiin Helsinkiin ja kaksi tulenjohtotutkaa Kotkaan toivat parannukset tähän asiaan. Valvontatutkien ansiosta saatiin lähestyvistä koneista ennakkovaroitus hyvissä ajoin ja voitiin osoittaa maalit tulenjohtotutkille. Kevään ja kesän aikana saatiin myös 88 mm:n RMB tykkikalustoa ja niistä muodostettuihin yksiköihin Lambda- ja Delta-keskuslaskimet 4 metrin etäisyysmittarein. Syksyyn mennessä oli ilmatorjunnan tila merkittävästi kohentunut.

Joulukuun 17. Päivänä 1943 Helsingin uusittu ilmatorjunta torjui ilmavalvonta- ja tulenjohtotutkajohtoisesti seuranta- ja sulkuammunnalla 3½ tuntia kestäneen yöhyökkäyksen. Ilmatorjuntamme oli tullut yönäkökykyiseksi.

Helsingin ilmatorjunta osoitti kykynsä Neuvostoliiton suurhyökkäyksen aikana helmikuussa 1944. Neuvostoliitto teki yhteensä noin 2000 pommituslentoa kolmena eri ajankohtana. Helsingin ilmapuolustuksesta vastasi Ilmatorjuntarykmentti 1 komentajanaan evl Pekka Jokipaltio. Pääkaupunkialue oli jaettu pääilmansuuntien mukaan neljään sektoriin, joissa jokaisessa oli ilmatorjuntapatteristo. Talvisodan kokemusten nojalla oli kehitelty ja harjoiteltu sulkutulimenetelmä, jossa viholliskoneiden eteen ammuttiin vahva keskitys. Kukin sulku käsitti neljä kranaattia kutakin patterin putkea kohti. Tulella ei pyritty tuhoamaan koneita, vaan koetettiin estää niiden pääsy kohteeseen. Sulku toimi pelotteena, hyökkäyslaivueet eivät halunneet räjähtävien kranaattien keskelle tai räjähdysten valaisemaksi, mikä merkitsi ilmatorjunnan tai yöhävittäjien kohteeksi joutumista. Kaupungin ilmapuolustuksen perustan muodostivat 70 raskasta ilmatorjuntakanuunaa ja nelisenkymmentä kevyempää ilmatorjunta-asetta, jotka oli asetettu kaupungin ympärille. Tykeistä yhdeksän oli uudenaikaisia saksalaisia 88 ItK/37 RMB-tykkejä, loput olivat 75 millimetrin Škoda- ja jo vanhentuneita Canet-tykkejä, talvisodassa saatuja Boforseja, sekä saksalaisilta ostettuja, neuvostoliittolaisia 88 Itk 39/43 -sotasaalistykkejä.

Neuvostoliiton pudottamista 16490 pommista kohteisiin osui vain 799 pommia eli 4,8 %. Tästä voidaan päätellä, että ilmapuolustus onnistui torjumaan yli 95 % pommeista. Suurin osa pommeista putosi kohdealueen ulkopuolelle. Ilmatorjuntarykmentti 1 ilmoitti ampuneensa alas 22 – 25 konetta.

Ilmatorjuntayksiköt osallistuivat kunniakkaasti taisteluihin niin kenttäarmeijan eri kohteiden kuin kotialueen suojaamisessa. Ilmatorjunta-aseiden määrä kasvoi sodan aikana noin 2½ -kertaiseksi ja talvisodan loppuun verrattaessa 4-kertaiseksi.

Ilmatorjunta sotien jälkeen

Käskey rauhanajan kokoonpanoihin siirtymisestä annettiin ilmavoimien osalta 23.11.1944. Uusi kokoonpano tuli voimaan 4.12.1944. Kokoonpanoon kuului Ilmavoimien esikunnassa sijaitseva ilmatorjuntaosasto, kaksi ilmatorjuntarykmenttiä, Ilmatorjuntakoulu, Ilmatorjunta-asekoulu ja Valoheitinkorjaamo. Puolustusvoimien Pääesikunnan johdossa oli ilmatorjunta-ase- ja ampumatarvikevarikko. Vuoden 1944 kokoonpano ei vastannut ilmatorjunnalle annettuja tehtäviä eikä sotien kokemuksia.

Sama havainto oli tehty koko puolustuslaitoksen osalta. Valtioneuvoston 24.5.1945 asettama puolustusrevisiokomitea sai tehtäväksi tutkia tehtäviä ja kokoonpanoja. Mietintönsä se antoi useassa osassa josta viimeisen 10.6.1949.

Asetus puolustuslaitoksesta annettiin 31.10.1952. Ilmatorjuntatykistö liitettiin maavoimiin. Ilmavoimiin kuuluneet ilmatorjuntatykistön komentajan virka ja ilmatorjuntaosaston virat lakkautettiin. Pääesikuntaan asetettiin ilmapuolustuksen tarkastaja ja hänen esikunnakseen ilmapuolustustoimisto.

Puolustusvoimien uuden rauhanajan organisaatio oli 1.12.1952 lukien :

Ilmatorjuntarykmentti, entinen ItR 1

- Esikunta, Santahaminassa
- I Patteristo Naarajärvellä
- II Patteristo ja Asepaja Santahaminassa

1.Erillinen Ilmatorjuntapatteristo Lahdessa¹⁾

2.Erillinen Ilmatorjuntapatteristo Turussa

3.Erillinen Ilmatorjuntapatteristo Lahdessa¹⁾

4.Erillinen Ilmatorjuntapatteristo Tampereella

Ilmatorjuntakoulu Santahaminassa ja siihen kuuluva Ilmatorjuntatykistön koeosasto Niinisalossa.

1) Patteristot muodostivat toistaiseksi ”Tilapäisen Ilmatorjuntarykmentin” joka joukko-osasto lakkautettiin 31.7.1954 ja jolloin 1.Erillinen Ilmatorjuntapatteristo siirrettiin Kokkolaan.

Pääesikunnan johdossa olivat Ilmatorjuntarykmentti, ilmatorjuntakoulu sekä Keskusvarikko 1:stä ja Ilmatorjunta-asekoulusta muodostettu Asevarikko 6 Orivedellä.

Tasavallan presidentti vahvisti 27.11.1956 joukoille uudet nimet, niiden lyhenteet, kunniamarssit, vuosipäivät, joukko-osastoliput ja perinteet.

ItR =	Helsingin Ilmatorjuntarykmentti, HelltR
1.ErltPsto=	Pohjanmaan Ilmatorjuntapatteristo, PohmltPsto
2.ErltPsto=	Turun Ilmatorjuntapatteristo, TurltPsto
3.ErltPsto=	Salpausselän Ilmatorjuntapatteristo, SalpltPsto
4.ErltPsto=	Tampereen Ilmatorjuntapatteristo, TamltPsto

Ilmatorjunnalle määrättiin yhteiseksi vuosipäiväksi marraskuun 30. päivä vuoden 1495 Viipurin pamauksen muistoksi, jota päivää aselajissa olikin jo pidetty perinteisenä vuosipäivänä syystä, että tuona talvisodan alkamispäivänä 30.11.1939 ilmatorjuntatykistö puolustusvoimien nuorimpana aselajina sai taistelutehtävän ja sen myötä tulikasteensa muiden puolustushaarojen ja aselajien rinnalla. Yhteiseksi kunniamarssiksi tuli Toivo Kuulan säveltämä ja V. A. Koskenniemen sanoittama Nuijamiesten marssi ennen käytössä olleen Napuen marssin sijaan.

Vuosien saatossa puolustusvoimien organisaatiomuutokset ovat vaikuttaneet merkittävästi ilmatorjuntajoukkojen kokoonpanoihin ja sijoituspaikkoihin. Viimeisin muutos oli puolustusvoimauudistuksen aiheuttamat muutokset 1.1.2015 alkaen jolloin viimeinenkin itsenäinen ilmatorjuntajoukko-osasto Lapin Ilmatorjuntarykmentti lakkautettiin ja siirrettiin joukkoyksikkönä Jääkäriprikaatin alaisuuteen.

Helmikuun 4. päivänä 1960 voimaan tulleella puolustuslaitosasetuksella muutettiin ilmapuolustuksen tarkastajan virka ilmatorjunnan tarkastajan viraksi ja aselajitarkastajan esikunnaksi määrättiin Pääesikunnan ilmatorjuntaosasto. Tänä päivänä ilmatorjunnan tarkastaja on sijoitettu Maavoimien esikunnan kokoonpanoon.

Ilmatorjuntajärjestelmät ja koulutus kehittyvät

Koulutuksen kannalta välttämättömät ampumaleirit oli järjestetty 1945 -1951 Helsingin Santahaminassa. Alusta alkaen Santahamina oli suppea ja sijaintinsa vuoksi hankala leirialue. Lisääntynyt meriliikenne toi oman vaikeutensa ammuntojen järjestämiseksi. Ammuntoja oli suoritettu myös mm. Tampereella Näsijärvellä sekä Haukiveden rannalla. Nämä alueet olivat kuitenkin vaikeasti valvottavissa, eikä ammuntojen suorittaminen ollut riittävän turvallista.

Leirikysymys sai myönteisen ratkaisun 7.2.1952 valtioneuvoston antaessa puolustusministeriölle luvan noin 1380 ha:n suuruisen maa-alueen ja 163 ha:n vesialueen lunastamiseksi Lohtajan kunnan Lohtajan ja Karhin kylästä. Ensimmäinen aselajileiri pidettiin Lohtajalla jo syksyllä 1952, mistä lähtien leirialuetta on rakennettu ja kehitetty. Alkuaikojen ilma-ampumaleirit ovatkin kehittyneet tänä päivänä kaikkien puolustushaarojen yhteiseksi ilmapuolustusharjoitukseksi, joissa harjoituksen tavoitteena on kehittää asevelvollisten sekä henkilökunnan osaamista ilmatorjunnan eri tehtävissä sekä harjoitella puolustushaarojen ilmapuolustuksellista yhteistoimintaa.

Niin ilma-aseen kehittyminen kuin sotakokemukset olivat lähtökohtana ilmatorjunta-aseistuksen kehittämistoiminnalle. Pääkalustoksi sodan jälkeen jäivät 20 ItK/VKT, 40 ItK/Bofors ja 88 ItK/RMB. Näistä 40 mm:n B kalusto modernisoitiin varustamalla ne Galileo -laskimilla ja moottoroidulla suuntauksella. Maassamme oli 19.12.1950 Ilmatorjunnan järjestelytoimikunnan mietinnön mukaan yhteensä 2506 kpl ilmatorjuntatykkiä/konekivääriä. Ilmatorjunnan taisteluvälineiden uudet vaatimukset johtivat siihen, että varsinainen ase on vain osa kokonaisuutta joka tarvitaan osuman saamiseksi maaliin. Kehittämistyö synnytti käsitteen asejärjestelmä; ammus- tai ohjusjärjestelmä.

Pariisin rauhansopimus kielsi Suomelta ”ohjattavien ammusten” hankkimisen mutta sen ei katsottu estävän asian tutkimista. Pääesikunnan operatiivisen osaston kehoitettua ryhtymään toimenpiteisiin ”kauko-ohjattavien rakettien” suhteen perustettiin 1.3.1956 rakettitoimikunta, jonka johtoon tuli ilmatorjuntaupseeri eversti Eskil Peura . Helmikuussa 1957 toimikunta muutti nimensä raketti- ja ohjaama-asetoimikunnaksi. Sana ohjus ei ollut tuolloin vielä yleisessä käytössä. Sotilasjohto pyrki valmistelemaan hankintaa mm. tutustumalla oleviin ohjusjärjestelmiin. Suomalaiset asettivat englantilaisen Thunderbird-kaluston mm. Ruotsin hankkiman Bloodhoundin edelle. Vasta lokakuussa 1962 rauhansopimuksen allekirjoittajat hyväksyivät tulkinnan, joka mahdollisti puolustuksellisten ohjusten hankinnan. Uutinen tästä julkistettiin Suomessa 9.1.1963.

Vuonna 1964 perustettiin ilmatorjuntaohjustoimikunta järjestelmien teknillisten ominaisuuksien tutkimiseksi. Tietoja hankittiin niin Amerikasta, Neuvostoliitosta kuten brittienkin järjestelmistä. Ilmatorjunnan johdon esittämät suunnitelmat Brittien Bloodhound Mk II tai Thunderbird Mk II hankinnoista ei kuitenkaan toteutunut. Ohjustekniikan koulutusta varten hankittiin Suomeen kuitenkin vuonna 1968 Isosta-Britaniasta käytöstä poistettua Thunderbird Mk I -ohjuskalustoa.

Toisen parlamentaarisen puolustuskomitean (II PPK) mietinnön 3.6.1976 suositus:

”Ilmatorjunnan alalla tulee suosituskaudella hankkia kohdetorjunnan ohjuskalustoa ensi sijassa koulutuksellisen ja teknillisen käyttövalmiuden luomiseksi. Samalla tulisi hankkia pienehkö erä matalatorjuntaohjuksia”

oli tärkeä poliittisen tahdon ilmaus, joka käynnisti ohjushankinnat.

Pääesikuntaan perustettu ilmatorjunnan tarkastajan eversti Kalervo Kankaanpään johtama ilmatorjuntaohjusprojektiryhmä matkusti lokakuussa 1976 Moskovaan tutustumaan tarkemmin hankittavaan kalustoon. Tyypivalinnassa pitäydyttiin aikaisemmissa suosituksissa Strela-2 ja S-125. Suomalaiset päättivät käyttää ohjusjärjestelmistä aluksi NATO-nimikkeitä SA-7, SA-3. Kantahenkilökunnan valmistava koulutus Strela-2:a varten aloitettiin huhtikuussa 1977. Ensimmäiset kolme ohjusta ammuttiin Vystrelissä saadun kahden kuukauden koulutuksen jälkeen toukokuussa 1978 Jeiskissä Asovanmeren rannalla. Ensimmäinen ohjusammunta Suomessa tapahtui Lohtajalla 22.1.1979. Ase sai viralliseksi nimeksi Suomessa Ilmatorjuntaohjus 78 (ItOhj 78).

Raskaan ilmatorjuntaohjuskaluston hankkiminen ja käyttöönotto oli pienelle aselajille melkoinen voimanponnistus. S-125 Petshora -järjestelmälle annettiin Suomessa nimitys Ilmatorjuntaohjus 79 (ItOhj79). Järjestelmällä oli erinomainen matalatorjuntakyky ja myös keinoja häirinnän väistämiseksi. Ohjuskoulutus alkoi Suomessa järjestetyllä esikoulutusvaiheella ja jatkui elokuussa 1979 Odessassa everstilutnantti Rauli Helmisen johdolla. Ilmatorjuntaohjuskalusto saapui tavarajunalla joulukuun 10. Päivä 1979. Varusmieskoulutus aloitettiin Suomessa syksyllä 1981. Ensimmäinen ohjusammunta isoilla ohjuksilla suoritettiin Lohtajalla 20.4.1982. Todettakoon, että ItOhj79 seuraajan Buk-M1 hankinta varmistui ja julkaistiin 30.11.1995 jolloin Suomen ilmatorjunta vietti 70.vuotispäiväänsä.

Näistä ajoista on kalusto muuttunut vanhan Neuvostoliiton järjestelmistä länsimaisiin moderneihin järjestelmiin.

Muutos ensimmäisestä käytössä olevasta 76 ItK /14 tykistä nykyisiin moderneihin ilmatorjuntaohjusjärjestelmiin mm. ITO15 (NASAMS II) on ollut melkoinen.

1950 -luvun alussa ilmatorjunnalla ei ollut vielä maalinosoitustutkaa. Vasta syksyllä 1959 tehtyjen kokeilujen perusteella ilmapuolustuksen tarkastaja ilmoitti puolustusvoimien komentajalle katsovansa AN/TPS (Tepsu) ilmavalvontatutkan soveltuvan ilmatorjuntajoukkojen maalinosoitustutkaksi. Hankintaprosessi käynnistyi 1960 -luvulla ilmatorjunta-asetoimikunnan hankintaohjelmassa.

Ilmapuolustuksen tulenkäytön johtaminen siirtyi uuteen aikaan johtokeskusjärjestelmä m 87:n ja tuliasemapäätte m 87 käyttöönoton yhteydessä ja kehitys on edelleen jatkunut järjestelmien osalta. Johtokeskusjärjestelmän avulla kyetään ilmatilannekuva välittämään reaaliaikaisesti tuliyksiköille. Johtamisjärjestelmä luo edellytykset ilmatorjunnan tehtävän toteuttamiselle ja mahdollistaa sujuvan yhteistoiminnan ilmavoimien ja ilmatorjunnan johtoportaiden tai johtopaikkojen sekä ilmatorjuntajoukkojen ja alueella toimivien muiden joukkojen välillä.

Ilmatorjunta tänään

Ilmatorjuntajoukkojen keskeisin tehtävä on tuottaa vastustajan ilma-aseelle huomattavat tappiot heti taistelujen alettua. Ilmatorjuntajoukkojen käytön painopisteen tulee olla alueilla, joilla taistelevat joukot ovat toimintansa vuoksi erityisen alttiita ilmatoiminnalle, ajan tai alueen suhteen hävittäjätorjunnan ulkopuolella, tai joiden alueilla on kriittisiä kohteita tai toimintoja.

Ilmatorjuntakoulutusta antavilla joukko-osastoilla on pääkoulutuspaikkavelvoite joka on sidottu tiettyyn ilmatorjunnan johtamis- ja asejärjestelmään. Pääkoulutuspaikkavelvoite antaa kyseiselle joukko-osastolle valtakunnallisen vastuun määritetyn järjestelmän ja yksikkötyypin osalta. Keskeisinä tehtävinä ovat koulutuksen kehittäminen, taktisen- ja taisteluteknisen käytön kehittäminen, käsikirjojen ja varomääräysten laatiminen, kokoonpanojen ja varustuksen suunnittelu sekä valtakunnallinen asiantuntijatuki. Ilmatorjunnan pääkoulutuspaikat vastuujärjestelmittäin ovat:

Ilmasotakoulu/Koulutuskeskus

- JOKE06 ja ilmatorjunnan lentolaitteet

Panssariprikaati/Helsingin ilmatorjuntarykmentti

- ITO12, JOKE11, JOKE12, MOSTKA95M, MOSTKA87M, 35ltK88 ja TJL97SFM ja ITPSV90

Karjalan prikaati/Salpausselän ilmatorjuntapatteristo

- ITO05, ITO05M, ITO15, 23ITK95

Jääkäriprikaati/Rovaniemen ilmatorjuntapatteristo

- ITO90M ja 23ITK61

Ilmatorjunnan tarkastajana 2013 – 2017 toiminut eversti Ari Grönroos on todennut ”Ilmatorjunnan vuosikirjassa 2015”, että tämän hetken käytössä olevan tiedon mukaan ilmatorjuntajärjestelmistä vanhenevat 2020-luvulla eri syiden vuoksi ITO90M, 35ITK88 ja 23ITK61:n eri versiot. Aselajissa on tällä hetkellä käynnissä tutkimuskokonaisuus, jolla selvitetään millainen ilmatorjuntajärjestelmä puolustusvoimilla tulisi olla 2020-luvulla. Lopputuloksen tulisi vastata kysymykseen ”miten ja millä järjestelmillä ilmatorjunta olisi kustannustehokkaimmin toteutettavissa 2020-luvulta eteenpäin osana ilmapuolustusta ja joukkojen ilmatorjuntaa.

Vastatakseen ilmauhkaan nyt ja tulevaisuudessa ilmatorjunnan on kyettävä havaitsemaan ja tuhoamaan rynnäkkö- ja pommikoneita, taisteluhelikoptereita, risteilyohjuksia, ballistisia ohjuksia, miehittämättömiä ilma-aluksia sekä erityyppisiä heitteitä, kuten ohjautuvia pommeja.

Ilmatorjunnan merkitys taistelukentällä tulee säilymään. Voimme siis edelleen todeta vanhan sanonnan paikkansa pitävyyden ”Ilmatorjunta ensimmäisenä taistelussa”.

Esitelmän laatija: Everstiluutnantti evp Reijo Alanne

Lähteet:

Yön yli päivään, Suomen Ilmatorjunnan vaiheita 1925 – 1990: Pentti Palmu

Salpausselän Ilmatorjuntapatteristo 1928 – 1988: Pentti Toivonen

Ilmatorjunta Kylmässä sodassa: Ahti Lappi

Ilmatorjuntaohjukset Suomen puolustuksessa: Ahti Lappi

Ilmatorjunta ilmasodassa 1794 – 1945: Ahti Lappi

Itsenäisen Suomen ilmatorjuntatykit 1917 – 2000, Sotamuseon julkaisuja 1/2005: Raimo Vehviläinen, Ahti Lappi ja Markku Palokangas

Ilmatorjunnan vuosikirja 2015, julkaisija Ilmatorjuntayhdistys, Ilmatorjunta-
aselaji muutoksessa s. 8 – 17: Ari Grönroos

Ilmatorjuntamiehen opas 2016, julkaisija Ilmatorjuntayhdistys ry

Perinteitä – Yhteistyötä – iskuvoimaa ”Elämää rauhan ajan
Panssariprikaatissa 1945 – 2007”, julkaisija Panssariprikaati ja Panssarikilta
ry.

Ilmatorjuntamiehet Lohtajalla 1952 – 1992, Pääesikunnan
ilmatorjuntatoimiston julkaisu 1992

https://fi.wikipedia.org/wiki/Helsingin_suurpommitukset

<https://www.pvmoodle.fi> ”Suomen ilmatorjunta”,